

LINGVISTINĖS PASTABOS

AR *še, te* YRA DALELYTĖS?

Dalelytės yra išsamiai išnagrinėtos¹, įdomiai aptartos dalelyčių ir jungtukų skirtybės². Tačiau dėl kai kurių žodžių priklausymo tai ar kitai kalbos daliai vis dėlto lieka neaiškumų.

Štai tarp dalelyčių būdingųjų bruožų teisingai nurodomas jų „nesugebėjimas eiti atskira sakinio dalimi, bet priklausymas kitais žodžiais išreikštomis sakinio dalims arba visam sakiniui“³. Šis bruožas ne kartą akcentuojamas⁴, netgi įtraukiamas į apibrėžimą⁵. Matyt, kad šis teiginys ginčų nekelia, daugelis laikosi šios nuomonės⁶.

Prie modalinių dalelyčių V. Labutis priskiria „skatinamąsias dalelytes“ *še, te, na, bor, na...* ir pateikia pavyzdį *Še tau kamuolį siūly...* (J. Basanavičius)⁷.

Pateiktame pavyzdyje *še* atlieka tarinio funkcijas. Be to, šis žodis dargi valdo du papildinius (*tau, kamuolį*). Peržvelkime dar šiuos sakinius:

Še ir tau laiškėlį! Cv 185. *Še tau drobės ritinį* Cv 169. *Še obuolį!* DŽ. *Te savo knygą, pasiimk* DŽ. *Tekit, šunes, biaurybę uodegą!* G 48. *Še, Ėvele* Sim O 249.

Kaip matome, visais šiais atvejais *še, te* eina tariniais⁸, valdo papildinius. Būdingas yra ir jų ryšys su kreipiniais. Maža to: tie žodžiai kartais turi ir veiksmoždinį formantą *-kit*⁹.

¹ Žr. V. Labutis, Dabartinės lietuvių kalbos dalelytės (kand. disert.), V., 1965.

² Žr. A. Valeckienė, Jungtukai, dalelytės bei jų samplaikos sujungiamajame sakinyje, LKK, IX, V., 1969, p. 69–84.

³ V. Labutis, Dalelytės ir jų vieta kalbos dalių tarpe, LiK, VI, 1962, p. 364.

⁴ Ten pat, p. 365–367.

⁵ Ten pat, p. 368.

⁶ V. Sirtautas, Jungtukai ir jungiamieji žodžiai, „Tarybinė mokykla“, 1958, 7, p. 38; A. Valeckienė, min. str., p. 73.

⁷ Žr. В. Лабутис, Частицы современного литовского языка (автореферат канд. диссертации), В., 1965, p. 12.

⁸ Tariniais juos laiko ir kiti kalbininkai, žr. С. Я. Лурье, Неизменяемые слова в функции сказуемого в индоевропейских языках, Львов, 1955, p. 9–14; А. А. Шахматов, Синтаксис русского языка, Л., 1925, p. 80; plačiau apie tai žr. V. Sirtautas, Veiksmažodinis tarinys dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje (kand. disert.), Šiauliai, 1968, p. 192–193.

⁹ Plg. dar kitų verboidų formantus: *citit, citet, cite, tičte* (žr. V. Sirtautas, Veiksmažodinis tarinys..., p. 192).

Visa tai primena veiksmožodžio liepiamosios nuosakos formas.

Vadinas, *še, te* (bent šiais atvejais) vadinti dalelytėmis nederėtų. To daryti neleistų jų sintaksinės funkcijos. Sąlygiškai būtų galima pasinaudoti bendru verboidų terminu¹⁰.

V. Sirtautas

Sutrumpinimai

- Cv – P. Cvirka, Raštai, t. VII, V., 1959.
DŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, V., 1954.
G – Gulbė karaliaus pati, sudarė A. Liobytė, V., 1963.
Sim O – I. Simonaitytė, ... O buvo taip, V., 1960.

RETAS KALBŲ INTERFERENCIJOS ATVEJIS

Kaip žinoma, pirmasis lietuviškas psalmynas, 1625 m. Karaliaučiuje išleistas „Psalteras Dovydo“, yra tik gerokai perredaguotas J. Bretkūno vertimas. Taigi turime gana retą atvejį – senojo laikotarpio spaudinį ir rankraštinį jo prototipą. Tų kalbos paminklų palyginimas yra įdomus ne vienu atžvilgiu ir galėtų būti nemažo tyrinėjimo tema, bet čia, lingvistinėse pastabose, bus apsisistota tik prie vieno gana siauro klausimo.

Kaip ir kituose to meto raštuose, abiejuose psalmių tekstuose yra nemažai skolinių (didžiąją jų masę sudaro slavizmai, o germanizmų tėra vos keli procentai). Lyginant abu tekstus, nesunku pastebėti, kad „Psaltero Dovydo“ rengėjai – J. Rėza ir jo rankraštį redagavę asmenys – neturėjo tikslo gryninti J. Bretkūno kalbą. Tiesa, dalies J. Bretkūno skolinių buvo atsisakyta, bet 1625 m. psalmyne yra naujų svetimos kilmės žodžių, todėl kiekybinis jų santykis su veldiniais abiejuose tekstuose turėtų būti gana panašus. Be to, „Psaltere Dovydo“ pasitaiko įvairių nenuoseklumų, svyravimų – kuris nors skolinys kartais vienur keičiamas savu žodžiu, o kitur elgiamasi priešingai. Dėl to atskirų žodžių taisyms priežastis neretai tiesiog neįmanoma nurodyti. Lieka bene vienintelė galimybė – išskirti vienokias ar kitokias taisyms grupes ir tuo pačiu iš grynų spėliojimų sferos pereiti į labiau tikėtinų teiginių sritį.

Vieną iš tokių grupių J. Rėzos psalmyne sudaro pakaitai slavizmai, savo garsais panašūs į atitinkamus vokiečių kalbos žodžius. Lyginant tekstus, pavyko pastebėti šiuos atvejus:

netikras(is) → falšyvas(is) (plg. vok. *falsch*) – *nei draugawoiu tu ne tikraifeis* BPs 22v₄ – virš *ne tikraifeis* J. Rėzos prirašyta *falfchiwafais*; šis pataisymas yra

¹⁰ Žr. ten pat, p. 188–193.